УДК 37.014.5:355.01(477)

ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ: КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Урванцева В. М. начальник
Управління освіти, молоді та спорту Лозівської міської ради,
Калініченко Л.Л. д.е.н., проф.
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

У сучасних умовах воєнного часу, що супроводжуються переосмисленням глобальних пріоритетів, освіта залишається однією з ключових систем, яка забезпечує стабільність суспільства та формує підґрунтя для його майбутнього розвитку. Війна створює складні умови, що суттєво впливають на освітній процес, висуваючи перед викладачами та здобувачами освіти нові виклики.

Навчання у воєнний час вимагає глибокої адаптації освітнього процесу, переосмислення традиційних методів і впровадження гнучких моделей освіти, здатних реагувати на динамічні зміни середовища та потреби суспільства.

У сучасних умовах освіта стикається з низкою складних викликів, що суттєво впливають на ефективність навчання та викладання. Одним із найважливіших аспектів є психологічний стан учасників освітнього процесу. Постійна загроза життю, обстріли, евакуації та інші стресові фактори призводять до емоційного виснаження, що знижує здатність до засвоєння знань і ефективного викладання. У зв’язку з цим важливо впроваджувати програми психологічної підтримки, онлайн-консультації та тренінги зі стрес-менеджменту. Додатково, зниження концентрації уваги через тривожність можна компенсувати використанням модульних та інтерактивних навчальних форматів, коротких лекцій і практичних кейсів.

Посттравматичні стани потребують спеціалізованої психологічної підтримки, включно з навчанням педагогів методикам роботи з травмованими студентами.

Іншим суттєвим викликом є обмежений доступ до освітніх ресурсів. За даними Міністерства освіти України, станом на кінець липня 2025 року від наслідків військових дій постраждали 4296 закладів освіти, з яких 399 були зруйновані повністю через бомбардування та обстріли [1]. Такі руйнування значно ускладнюють проведення навчального процесу у традиційній формі та створюють потребу в розвитку альтернативних, дистанційних і змішаних форматів навчання.

Протягом трьох років після повномасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації в Україну 3,8 мільйона осіб залишаються внутрішньо переміщеними особами, тоді як ще 4,1 мільйона повернулися до своїх місць походження — як із внутрішнього переміщення, так і з-за кордону [2]. Масові переміщення населення призвели до переривання освітнього процесу, втрати стабільного навчального середовища та зниження рівня доступу до якісної освіти.

В умовах цифрової нерівності, коли частина студентів і викладачів не має стабільного доступу до інтернету чи технічних засобів, особливої актуальності набуває завдання забезпечення їх необхідною технікою та організації доступу до безкоштовних онлайн-ресурсів.

Щоб компенсувати наслідки вимушених переміщень і технічних обмежень, доцільно розробляти універсальні навчальні матеріали, придатні для використання офлайн, а також впроваджувати гнучкі навчальні плани, здатні адаптуватися до різних умов освітнього середовища.

Організаційні виклики також потребують уваги. Нестабільність розкладів через обстріли або перебої з електропостачанням ускладнює

планування навчального процесу, тому ефективними є адаптивні графіки та асинхронні формати навчання.

У 2024 році сфера освіти в Україні зазнала найбільшого дефіциту кадрів серед усіх галузей – не вистачало приблизно 25 тисяч педагогічних працівників. На початку 2025 року ситуація залишалася також складною: у січні бракувало 1,5 тисячі фахівців, зокрема 800 – у дошкільній освіті [3].

Дефіцит викладачів через евакуацію чи мобілізацію можна компенсувати залученням дистанційних педагогів, міжнародних освітніх платформ і розвитком менторських програм для студентів. Крім того, перехід на дистанційний формат навчання вимагає підготовки педагогів, включно з тренінгами з цифрової педагогіки та створенням методичних посібників для онлайн-навчання.

Зниження мотивації є ще одним важливим викликом. В умовах воєнного часу спостерігається помітне погіршення психоемоційного стану учнів та зниження їхньої мотивації до навчання. Згідно з результатами дослідження, проведеного Державною службою якості освіти України, протягом 2024 року зафіксовано суттєве зростання показників емоційної нестабільності та втоми серед здобувачів освіти. Зокрема, 52% опитаних учителів відзначили нестабільний психоемоційний стан учнів (для порівняння: у 2021/22 навчальному році цей показник становив 21%, а у 2022/23 – 40%). Крім того, 38% педагогів повідомили про підвищений рівень тривожності серед учнів (у 2021/22 – 13%, у 2022/23 – 27%), 68% – про зростання рівня втоми (з 33% у 2021/22 до 52% у 2022/23 роках), а 50% – про підвищення напруженості (з 20% до 41% відповідно). Найбільш показовим є те, що 60% опитаних учителів відзначили зниження мотивації до навчання, тоді як у 2021/22 навчальному році цей показник становив 40%, а у 2022/23 – 50%. [4]. Отримані дані свідчать про поступове, але стійке погіршення психологічного благополуччя школярів, що, у свою

чергу, негативно впливає на якість освітнього процесу та потребує впровадження системної психологічної підтримки у навчальних закладах.

Для студентів причинами цього стають невизначеність щодо майбутнього, фінансові труднощі та емоційна втома, а для викладачів — постійний стрес і збільшене навантаження. Подолати ці проблеми можна через стипендіальні програми, менторство, мотиваційні вебінари, гнучкий графік роботи та психологічну підтримку педагогів.

Різнорівневість підготовки студентів, що виникає через різні умови навчання під час війни, потребує диференційованого підходу. Використання модульних програм, додаткових онлайн-курсів та репетиторства дозволяє компенсувати різницю у підготовці. Забезпечення однакових навчальних матеріалів та записів лекцій дозволяє врахувати географічні та безпекові обмеження.

Сучасна освіта у воєнний час також вимагає розвитку нових компетентностей. Зокрема, цифрові навички стають критично важливими для ефективного використання платформ і інструментів навчання. Критичне мислення необхідне для оцінки достовірності інформації та протидії дезінформації, а гнучкість дозволяє ефективно діяти в умовах невизначеності. Ці компетентності формуються через інтеграцію відповідних курсів, тренінгів та практичних завдань.

Фінансові труднощі також залишаються серйозним фактором, який обмежує можливості освіти. Низький рівень заробітної плати педагогічних працівників залишається одним із ключових чинників, що зумовлює відтік кадрів із освітньої сфери та зниження престижу професії вчителя. За результатами дослідження «Вчителі України: кадровий потенціал», лише 12% опитаних педагогів задоволені рівнем своєї заробітної плати. Така ситуація свідчить про системну проблему недооцінювання праці освітян, що безпосередньо впливає на якість освітнього процесу та кадрову стабільність у закладах освіти [5].

Подолання цієї проблеми потребує комплексного підходу, спрямованого на підвищення рівня оплати праці педагогів, поліпшення умов їхньої професійної діяльності, а також створення привабливих можливостей для залучення та утримання молодих фахівців у галузі освіти.

Скорочення державного фінансування та матеріальна скрута студентів потребують залучення грантових ресурсів, міжнародної підтримки та розвитку дистанційних форматів навчання з мінімальними витратами.

Нарешті, інтеграція переміщених осіб у нові освітні середовища вимагає додаткових зусиль. Для студентів важливими є менторські програми, адаптаційні курси та підтримка в навчальних групах, а для тих, хто переїхав за кордон, критичною стає подолання мовних бар'єрів через інтенсивні мовні курси та двомовні освітні ресурси.

Таким чином, освіта у воєнний час потребує комплексного підходу, що поєднує психологічну підтримку, адаптацію організаційних процесів, розвиток нових компетентностей, забезпечення доступу до ресурсів та мотиваційні стратегії. Ефективне впровадження цих заходів дозволяє підтримати навчальний процес, зменшити негативний вплив війни на учасників освітньої діяльності та забезпечити сталий розвиток освіти навіть у надзвичайних умовах.

Література :

1. Освіта під загрозою. URL : https://saveschools.in.ua/ (дата звернення: 13.10.2025).

2. Ukraine — Displacement and Return: Trends, Drivers and Intentions — June 2025. *Міжнародна організація з міграції (ІОМ).* URL : https://dtm.iom.int/reports/ukraine-displacement-and-return-trends-drivers-and-intentions-june-2025?close=true (дата звернення: 13.10.2025).

3. Нестача вчителів: освіта очолює список галузей за браком кадрів в Україні. *Профспілка працівників освіти і науки України*. URL : https://pon.org.ua/novyny/11910-nestacha-vchyteliv-osvita-lidyruie-za-brakom-kadriv-v-ukraini.html (дата звернення: 13.10.2025).

4. За рік погіршився психоемоційний стан учнів і знизилася мотивація до навчання – дослідження. *Інтерфакс-Україна*. URL : https://interfax.com.ua/news/general/988392.html (дата звернення: 13.10.2025).

5. Дослідження «Вчителі України: кадровий потенціал» або кадровий виклик у школах до 2030 року**.** *Профспілка працівників освіти і науки України*. URL : https://pon.org.ua/novyny/11546-doslidzhennia-vchyteli-ukrainy-kadrovyi-potencial-abo-serioznyi-kadrovyi-vyklyk-u-shkolakh-do-2030-roku.html (дата звернення: 13.10.2025

УДК 37.018.43:004.9

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО

Кудрявцева О.В. к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Сьогодні специфіка цифровізації у сфері вищої освіти багато в чому зводиться до нарощування темпів поширення відповідних технологій та освоєння учасниками освітнього процесу методик роботи з ними. Цей факт